

KÖZLEMÉNYEK A PÉCSI ERZSÉBET TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRÁBOL.

15. szám.

1933. január.

A K O L O Z S V Á R I E G Y E T E M I K Ö N Y V T Á R
R O M Á N K É Z R E J U T Á S A.

1913-ban Kolozsváron Gróf Apponyi Albert az Emke palotában tartott szónoklatában többek között arról beszélt, hogy a napokban járt Bukarestben. Bukarest főterén ott áll Mihály vajda szobra, Kolozsvár főterén Mátyás királyé. Mihály vajda szobra északra néz, Mátyás királyé délre néz. Mihály vajda kardja markolatán tartja kezét, Mátyás király kihuzta a kardját.

1913-ban a háboru előtti Kolozsvár mint Erdély kulturális központja köszöntötte Magyarország egyik legnagyobb fiát és a nagy nacionalista vezérrel együtt dehogy is hihette volna, hogy Mátyás király szülővárosa nemsokára Mihály vajda népének martalékává válhatik.

1918. karácsony szombatján délelőtt furcsa lármára lettek figyelmesek az ünnepre készülődő kolozsváriak. A várost megszállni készülő román sereggel már napok óta tárgyalt a magyar vezetőség és kérte, hogy a karácsonyi ünnepek alatt hagyják még szabadon Kolozsvárt és maradjanak Szamosfalván, a város közvetlen közelében fekvő faluban. Az ő ünnepüket éppen a mi karácsonyunk megronthatása tette ünneppé. Mintegy varázsütésre előkerült a havasok minden zugának oláh lakója és aki közülök talán még sohasem volt falujának határán túl, mind ott volt "meghódítani Kolozsvárt." A Magyar- és Honvéd- utcán át özönlöttek be Szamosfalváról Kolozsvár főteréig, egy része kis mokány lovaikon ron-

gyosan, piszkosan, volt kinek spárgával felkötött puska lógott a vállán, s olyan is, akinek egyik lábán bocskor, másikon valahonnan rekvirált bakancs diszlett, hogy a "katona"-jelleget valahogyan magára alkalmazhassa.

Sirva verődtünk össze kis csoportokba és néztük örömrivalgástól zúgó áradatukat. Hát ilyeneknek kell kardcsapás nélkül átadni ezt az évszázadok óta magyar-lakta fejedelmi mágnás várost ?

Számra nézve aránylag kevesen voltak. Az előcsapat után jött egy kis számú rendes katonaság az átvevő parancsnoksággal Neculcea és Gherescu tábornokok vezetése alatt s míg ezek a hivatalos átvételt eszközölték, az örömnünetet ülő havasi oláhok a kolozsvári intelligens románokkal együtt Mátyás király szobra körül járták a "zsukát".

Másodéves egyetemi hallgató és az Egyetemi könyvtár tisztviselője voltam, amikor ezt a fekete karácsonyt a románok Kolozsvár történetébe beirták. A második félév kezdetekor tanárokat és hallgatókat csak az a gondolat foglalkoztatott: meddig tart ittlétük, mi lesz az egyetemmel ? Tanáraink jórésze előadásaik keretében fejtegette, hogy sem történelmi, sem jogi alapon nincs joguk a románoknak Kolozsvárhoz, tehát ittlétük csak átmeneti jellegű. Hornyánszky Gyula görög történelmi kollegiumán bizonyította, hogy mennyire nélkülöz minden történelmi alapot a "román megszállás". Erdélyi László a magyar művelődéstörténettel kapcsolatban a románoknak Erdélybe való fokozatos beszivárgását hangsúlyozta. Már-már azt hittük, hogy félévünket zavartalanul befejezhetjük, amikor május első napjaiban román katonaság vette körül a központi egyetemet és nem engedett be minket előadásra. A négy utcára néző egyetem minden kapuját lezárták, csak a Farkas-utcai főkapun közlekedhetett az, aki a katonai motozásnak alávetette magát. Mivel az ókori történelmi szeminárium könyvtárosa voltam, pár nap múlva üzenetet kaptam, hogy azt is át kell adnunk. Hornyánszky professzorraladtuk át ketten a román dékánnak a gazdagon fölszerelt értékes anyagot, melynek igen nagy részét az előző évben nyugalomba vonult Schilling Lajos professor gyűjtögette össze hosszú tanársága alatt. Ekkor voltam utoljára a központi egyetem épüle-

tében. Amíg mi Hornyánszkyval az átadás szomorú aktusán vergődünk keresztül, hallanunk kellett román kolleganőim és kollegáim hangos kurjongatásait, amint a tudomány-csarnoka széles folyósót végigtáncolták. Néma kézzsoritással bucsuztunk el Hornyánszkyval egymástól, lelkünkben azzal a szent meggyőződéssel, hogy mi azon a helyen még dolgozunk együtt.

A szemináriumi könyvtárak átvétele után nemsokára sor került az Egyetemi könyvtárra is. Május 12-én berendelték az egész tisztviselői kart a nagy ülésterembe és a másodmagával megjelentő Bichigean Vazul középiskolai tanár a könyvtárat a román hatalom tulajdonának nyilvánította. Az átadásról szóló hiteles jegyzőkönyv szövege a következő:

" J E G Y Z Ő K Ö N Y V .

- - - - -

"Felvétetett K o l o z s v á r t 1919. évi május hó 12-én a kolozsvári magyar tudomány-egyetem könyvtára átadása, illetőleg a Nagyszebeni Kormányzó Tanács által való átvétele alkalmával.

"Jelen vannak: A Nagyszebeni Román Kormányzó Tanács megbízásából: Bichigean Vazul tanár, aki megbízását a nevezett Tanács kultur- és közoktatásügyi osztályától 4336/1919. számú megbízó-levéllel igazolja.

"Az Egyetemi Könyvtár képviselőjében dr. Gyalui Farkas könyvtárigazgató.

"A jegyzőkönyvet vezeti Valentiny Antal könyvtárőr. Jelen vannak mint tanúk Kelemen Lajos tanár, aki egyuttal az Erdélyi Múzeum-Egyesület titkára és dr. Ferenczi Miklós egyetemi könyvtártiszt.

"Bichigean tanár ur a Nagyszebeni Kormányzó Tanács nevében kívánja az Egyetemi Könyvtárnak azonnal való átadását, megjegyezvén egyidejűleg, hogy az egyetemet átvették. Kijelenti továbbá, hogy a Nagyszebeni Tanács rendeletéből a könyvtár

tisztviselőitől esküt nem kívánnak, de követelik, hogy mindenki helyén maradjon és folytassa működését. Bemutatja a kolozsvári román térparancsnokság 72. sz. nyílt rendeletét, mely szerint azok az egyetemi tisztviselők és alkalmazottak, akik helyükön nem maradnak meg és nem folytatják tovább működésüket, azonnal letartóztattnak és 24 órán belül különvonattal a Tiszán tulra szállíttatnak.

"Dr. Gyalui Farkas könyvtárigazgató kijelenti, hogy ő neki fölöttes hatósága, mely az Egyetemi Könyvtár felett rendelkezik, első fokon a kolozsvári Tud. Egyetem Tanácsa és Rectora. Maga részéről tiltakozását jelenti ki az ellen, hogy az egyetem hatóságán kívül álló közegek a könyvtár átvétele fölött vele rendelkezzenek, minthogy azonban a Nagyszebeni Tanács küldöttje fegyveres erőszak alkalmazását helyezte kilátásba és az erőszak jelképéül nevezett igazgatónak vállát érintette, dr. Gyalui Farkas kijelenti, hogy az egyetem minden jogának fenntartásával a további tárgyalásokat folytatja és illetve, miután az imént vázolt események lefolyása után a Rector urtól személyesen értesült, hogy az egyetem átadása fegyveres erőszakkal megtörtént, mely aktus folyamán az egyetem álláspontja és jogfenntartása az erőszak ellen megtörtént, a maga részéről ilyenformán az Egyetemi Könyvtár átadását is megtörténtnek kell tekintenie. Természetes, hogy a Könyvtár igazgatójának, mint az egyetem tisztviselőjének álláspontja mindenben egyezik a könyvtárra vonatkozólag is az egyetemet átadó Rector ur álláspontjával.

"Minthogy azonban az Egyetemi Könyvtárral együtt és egy épületben kezeltek az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtára, melyhez kapcsolódik kéziratára és levéltára, az igazgató kijelenti, hogy e könyvtár magántulajdona az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek, s mint magántulajdon egyáltalán nem esik a jelenlegi átadás aktusába, ugyan, amit a kiküldött Bichigean tanár ur is elismer, mégis szükségesnek tartja már most is hangsúlyozni, hogy e könyvtár tulajdonosául és rendelkezőjéül az Erdélyi Múzeum-Egyesület tekintendő, melynek minden a könyvtárra vonatkozó jogai is fenntartatnak.

"Végül dr. Gyalui Farkas igazgató kijelenti Bichigean tanár

kérésére, hogy közölni fogja megbízásának a tisztviselőkre vonatkozó részét az összes tisztviselőkkal és alkalmazottakkal, még pedig nyomban.

"A jegyzőkönyv felolvastatván, úgy Bichigean tanár ur, mint dr. Gyalui Farkas által két példányban kiállítottván aláíratik, illetve Bichigean tanár ur óhajtására az eredeti jegyzőkönyvön kívül egy másolati példány is aláírva átadatik.

"Megjegyeztetik potlólag, hogy a személyzetre vonatkozókat az alólirt igazgató a nevezett megbízott jelenlétében a személyzettel közölte.

Kolozsvár, 1919. évi fent írt kelettel."

- - - - -

A kolozsvári egyetemi könyvtár anyagának igen nagy része az Erdélyi Múzeum Egyesület könyvtárának a tulajdona, amely egyesületet az erdélyi nemesi családok és az intelligens-osztály áldozatkészsége teremtett meg 1859-ben és tartott fenn. Ennek az egyesületnek nemcsak könyvtára, hanem több más tudományos gyűjteménye /ásványtára, állattára, régiségtára, növénytani intézete stb./ is van, melyeket az egyetem alapításakor, 1872-ben, tulajdonjogának fenntartása mellett az utóbbi rendelkezésére bocsátott. Az Egyetemi könyvtár levéltára és kézírattára teljesen a Múzeum tulajdona, ide adták be megőrzésre az erdélyi nemesi családok levéltáraikat és kézírataikat. A Múzeum könyvtára, ugyanugy mint a Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi Könyvtára, törvényben biztosított jog alapján megkapta egész Magyarország köteles nyomtatványait az ügyészségek útján.

A románok karácsonyi bevonulása után a Múzeum vezetősége gondoskodott arról, hogy az egyetem és könyvtára átvétele esetén az Erdélyi Múzeum Egyesület könyvtára ne maradjon tisztviselőknélkül s a két muzeumi tisztviselőn kívül kinevezett az egyetemi könyvtár tisztviselői közül kb. négyet muzeumi könyvtári tisztviselőkké. Egy ilyen kinevezést én is kaptam, melynek szövege a következő:

"16-1919. sz. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület nevében ki-
nevezzük Önt az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárának tisztvi-
selőjévé. Díjjazásáról annak idején az Erdélyi Múzeum-Egyesü-
let közgyűlése intézkedik.

K o l o z s v á r, 1919. évi márczius hó 15-én.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület nevében:

Dr. Lechner Károly s.k.

Erdélyi Pál s.k.

alelnök.

P.h.

főtitkár."

Ezekkel a kinevezésekkel minden eshetőségre el akartak
készülni, hogy a tisztviselők esetleges elbocsátásával ne ma-
radjon a Könyvtár magyar tisztviselők nélkül.

A románok azonban megtartották mindazokat a tisztviselő-
ket, akik ott akartak maradni, sőt rangsorban még ma sem előz-
ték meg román tisztviselők. A román igazgató megbecsüli szaktu-
dásukat és a könyvtár nemcsak megtartotta, hanem emelte nivóját.
Vezetése alatt nyílt meg az Egyetemi könyvtár gyermek- és mun-
kás könyvtára, amelyeknek helyiségei megvoltak ugyan, de felsze-
relésükre és személyzetükre anyagi eszköz nem állott rendelkezés-
re. A nagy könyvtár épületében, de külön bejárattal olvasóteremben
délután a gyermekek, este a munkások olvashatnak és kölcsönözhet-
nek, teljesen elkülönítve az egyetemi könyvtár olvasótermeitől és
anyagától. Külön osztályt létesítettek az ügyészégi kötelezpél-
dányok beérkezésének ellenőrzésére és reklamálására, amely anyag
természetesen most már nem az Erdélyi Múzeum Egyesület könyvtá-
rát, hanem az egyetemi könyvtárat gazdagítja.

A munka - sajnálkozással kell megállapítanunk - nagyobb a-
nyagi támogatás mellett folyik mint a megszállás előtt. Magyar
kulturán nevelkedett román igazgatójuk felismerte a könyvtár nagy
jelentőségét Románia szempontjából, s ez ma Románia legnagyobb,
legmodernebbül megalapozott és megszervezett könyvtára.

- - - - -

A magyar kulturán kifejlődött gyönyörű intézmény, a kolozs-

vári egyetemi könyvtár ma tehát egy idegen állam kulturérdekeinek a szolgálatába került. Erdély egyik büszkeségével ma Románia ékeskedik. Ezerszemü üvegraktára várakozón tekint a Gyalui havasok fehér osucsa felé s maga sem tudja, hogy a nagy változás felett csodálkozzék, vagy azokat keresse szemeivel akik elmentek és visszajönnének. Termeinek halkán bugó ivlámpái misztikus zsongásába ma már egyre kevesebb magyar szó tompított suttagása keveredik s templomi áhítatra készítő kupolás nagy olvasóterme nem a magyar intelligencia találkozó helye. Erdélyi Pal igazgató rokonszenves, meleg egyéniségével nem atyáskodik az egész személyzetnek kijáró "édes fiam" megszólításával s bőszivarral a szájában nem áll ki háromnegyed egykor a könyvtár kapuja elé, hogy minden "fiát" láthassa, amint munkájukból hazatérnek. Ifjuságom legszebb hét évét boldoggá tette az, hogy kötelékbe tartozhattam annak a magas nivóju intézménynek s bár elhagyásával szülővárosomtól is elszakadtam, lelkem mélyében elrejtve ott él a remény egy kis szikrája, hátha egyszer ismét hazamehetünk, hátha lesz még kikelet Kolozsvár felett ?

Dr. Winis Nándorné.